

СИНТЕЗ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПІДХОДІВ У ПРОФІЛЬНОМУ НАВЧАННІ СТАРШОКЛАСНИКІВ.

Ірина Лов'янова

Анотація. У статті розглянуто існуючі у психології і педагогіці підходи – індивідуально-психологічний, соціально-психологічний, віковий, діяльнісний, системно-психологічний. Визначено інтегративну функцію особистісного підходу. Виділено ключові підходи для профільного навчання.

Summary. In article was considered existing in psychologies and pedagogic approaches – individually-psychological, social-psychological, age-related, actively approach, system-psychological. It was determined integration function of the larval approach. The key approaches are determined for profile of the education.

Сучасна шкільна освіта ще недостатньо адаптована до майбутніх потреб учнів. Водночас освітня система має стимулювати зміни у всіх сферах: науці, культурі, техніці, економіці, суспільстві, відносинах людини із суспільством. Тому зусилля педагогічної науки і практики зосереджено на формувальному потенціалі освіти, на її здатності розвивати в людини волю до життєтворчості, інтерес до самопізнання і самовизначення. Щоб досягти цієї мети треба перебороти одноманітність, усередненість і безсуб'єктність школи.

Введення профільного навчання докорінно змінює діяльність школи, оскільки дозволяє «наблизити» освітній процес до потреб учня. Задачами профільного навчання стає: підвищення інтересу учнів до знань за обраним профілем; розвиток і формування якостей особистості майбутнього спеціаліста (інтелектуальних, комунікативних, творчих здібностей); орієнтація учнів на майбутню професію; підготовка до продовження освіти у

вищій школі; спрямованість профільного навчання на побудову особистісно-орієнтованого освітнього простору, в якому учень самостійно вибудовує траєкторію освіти у соціокультурному просторі.

Теоретичного оформлення ідея профільності навчання набула в Концепції профільного навчання в старшій школі. Впровадження профільного навчання у старшій школі пов'язане з низкою науково-методичних проблем, які коментують академіки НАПН України [1]. Серед них у рамках власного дослідження слід зосередити увагу на:

- врахуванні особистісного і соціального в організації освітнього процесу;
- створенні умов для профільного навчання у великих і малих містах, у сільській місцевості, тощо.

Профілізація навчання в старшій школі – одна із проблем, що знаходиться у центрі уваги сучасних учених і досліджується педагогами і психологами в різних її аспектах. Аналіз дисертаційних досліджень, пов'язаних із організацією профільного навчання учнів середньої школи дає змогу виділити низку досліджень, в яких розкриваються фактори формування стійкого інтересу студентів коледжу до обраної професії (А. Д. Шаповалов), методика та педагогічні умови готовності старшокласників до професійного самовизначення в умовах профільного навчання (Н. К. Мартіна, А. В. Гапоненко, М. Е. Кожевникова), формування професійних намірів старшокласників в умовах профільного навчання (М. І. Губанова), поетапна (профвідбір, профорієнтація, профадаптація) підготовка старшокласників до педагогічної професії вчителя фізики в багатопрофільному ліцеї (Н. В. Кнорр), початкова загально педагогічна підготовка з метою формування у старшокласників інтересу до педагогічної діяльності на матеріалі профільних педагогічних класів (Т. Г. Мухіна), організаційно педагогічне забезпечення розвитку математичних здібностей школярів у процесі профільної диференціації (С. М. Макарова).

Мета даної статті дослідити існуючі психолого-педагогічні підходи до організації профільного навчання у старшій школі.

В умовах особистісної орієнтації освіти, виходячи із завдань профільного навчання старшокласників в першу чергу на увагу заслуговує особистісний підхід. Як зазначає В. В. Рибалка [5], особистісний підхід доцільно розглядати, як сукупність концептуальних уявлень, принципів, цільових установок, орієнтацій, методико-психодіагностичних та психодидактичних засобів, які сприяють більш глибокому і повноцінному баченню, розумінню особистості дитини і на цій основі – її гармонійному вихованню і самовихованню в умовах загальної освіти і профільного навчання. Особистість вивчається аналітично, хоча й в контексті більш-менш інтегрованих підходів.

В цьому плані можна виділити якнайменше п'ять основних підходів, в контексті яких інтегрувались відповідні наукові дані про особистість (рис.1).

Розглянемо сутність кожного із них. Як відмічає К. М. Гуревич, під індивідуальним підходом розуміють одну з форм спілкування вихователя з вихованцем, коли вихователь допомагає вихованцю виявити притаманні останньому індивідуальні варіанти його здібностей, градації властивостей нервової системи тощо. Це забезпечує його оптимальний розвиток, виховання в нього доцільного індивідуального стилю діяльності, стимулює реалізацію позитивних потенцій школяра, оптимізує його навчальну діяльність та наступну участь у суспільно корисній праці [3, с.73].

У сучасній психології соціологічний підхід як такий у чистому вигляді зустрічається рідко. Значно більш поширений соціально-психологічний підхід до особистості. При соціально-психологічному підході особистість розглядається переважно з боку соціальної взаємодії, трудової динаміки, міжособистісних стосунків тощо. При цьому вивчаються такі соціально обумовлені характеристики особистості, як її статус, позиція, роль, авторитет, ранг тощо (Б. Г. Ананьєв, Г. М. Андрєєва, А. А. Бодальов, І. С. Кон). Великого значення в даному напрямку досліджень надається

Рис. 1 Психолого-педагогічні підходи до вивчення особистості (за В. В. Рибалко)

соціальної ситуації розпитку та прояву особистості, якщо розглядати цю ситуацію у всьому її діапазоні — від сім'ї та найближчих референтних груп до виробничих колективів, соціальних інститутів й людської цивілізації в цілому (Л. І. Божович, Л. С. Виготський, І. С. Кон, Г. С. Костюк).

Віковий аспект характеристики особистості визначає динаміку і рівень її розвитку на різних етапах життєвого шляху. Психолого-педагогічні дослідження виявляють, що конституціональним у становленні особистості старшокласника є соціальне самовизначення – пріоритетна спрямованість і мотиви діяльності, від змісту та характеру яких залежать успішність

навчальної діяльності й подальша життєтворчість. За Н.С. Лейтесом [4, с. 224] віковий підхід тісно пов'язаний з індивідуально-психологічним і разом вони тяжіють до об'єднання у контексті особистісного підходу.

Формування психологічної характеристики особистості набуває значно більшої цілісності та повноти, якщо у даний комплекс залучається ще один важливий підхід – діяльнісний, оскільки вказані вище підходи впливають на психічний розвиток особистості вибірково – в залежності від діяльності і поведінки особистості, як суб'єкта власної активності. [5, с. 19]

Системний підхід – головне методологічний напрям сучасної науки, спосіб пізнання, визначається гносеологічної установкою розглядати «предмет як систему» і що передбачає відповідну логіку дослідницької програми (пізнавальні процедури). Ключовим моментом тут є вивчення об'єкта в його цілісності. Кожен «підхід» розглядає об'єкт у певній формі загального буття [2, с. 85]. У контексті системного підходу доцільно провести переосмислення та упорядкування категоріального й понятійного апарату психології. Як зазначає В. В. Рибалка [5] це стосується уперш за все перегляду взаємозв'язків між такими базовими категоріями, як «відображення», «особистість», «діяльність», «спілкування», «суспільні відносини», та такими основними поняттями, як «соціальне» та «біологічне», «поведінка» тощо. Системний підхід відкриває можливість синтезу в руслі розробки загальної теорії усього того цінного, що створене у різних психологічних школах.

Завдяки системному підходу особистісний підхід набуває нових можливостей, проте ці підходи не являються тотожними, оскільки мають різні витоки. Можливі різновиди синтезу розглядуваних вище підходів: безпосередній – співставлення підходів один з одним; опосередкований – через розробку в контексті цих підходів центральної категорії (особистості). Так В.В. Рибалка [5, с. 21] пропонує наступний особистісно-центрований характер інтеграції розглядуваних підходів (рис. 2)

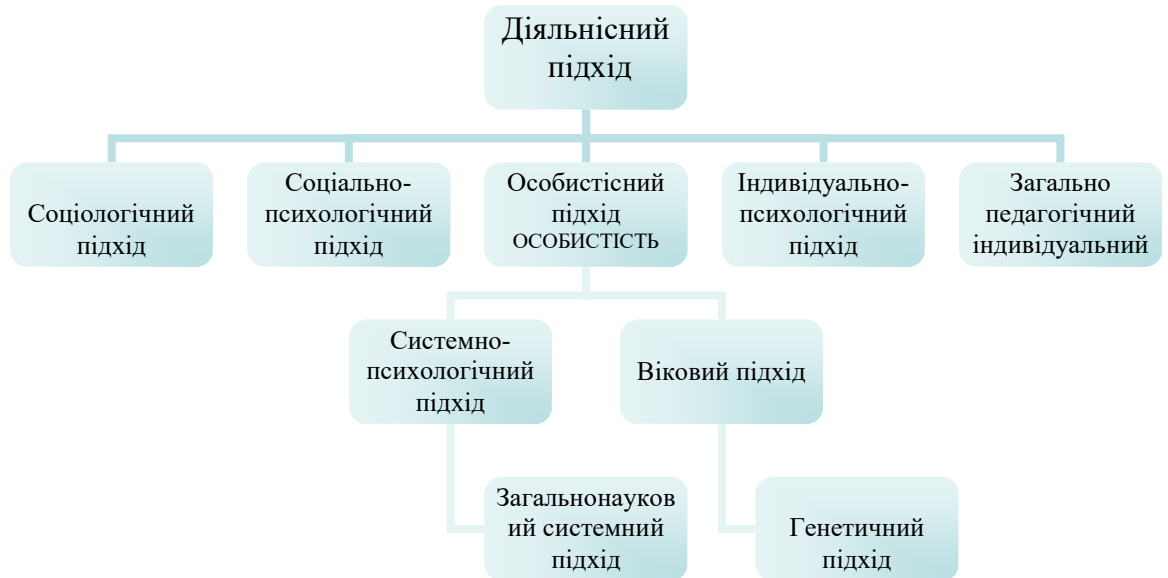

Рис. 2 Особистісноцентрований характер підходів (за В.В. Рибалкою)

Розглянемо функції кожного підходу з огляду на їх особистісноцентрований характер. Так індивідуально-психологічний підхід спрямований переважно на вивчення і розвиток індивідуальності; соціально-психологічний підхід стосується соціальності особистості, яка формується у процесі соціалізації; діяльнісний підхід має справу переважно з суто людськими, соціально визначеними формами організації активності особистості та її соціальної поведінки; віковий підхід вивчає безперервність розвитку та динамізм змін у ході постійного становлення особистості; системно-психологічний підхід викриває системність побудови та функціонування особистості як певної стійкої та динамічної системи психічних функцій. Особистісний підхід інтегрує усі перераховані вище підходи та властивості, визначає через їх взаємозв'язок базові аспекти цілісної характеристики особистості. Через особистість, як через єдиний об'єкт вивчення та розвитку, усі розглянуті підходи тяжіють один до одного і дійсно можуть бути інтегровані в межах єдиного особистісного підходу.

Підсумовуючи, слід відмітити, що знання про особистість інтенсивно диференціюються, тому доцільно сформулювати таке наукове уявлення про особистість, яке б чіткіше підкреслювало її цілісний характер, єдність і

повноту її психологічного складу, його психологічну структурованість. Синтез розглядуваних психолого-педагогічних підходів покликаний саме на вирішення означеної проблеми. Виходячи із завдань та цілей профільного навчання старшокласників, саме залучення особистісного підходу дасть змогу вийти на профільні і професійні характеристики особистості, а отже і забезпечити психолого-педагогічне підґрунтя профілізації старшої школи. Проте зазначений напрямок дослідження потребує ґрунтовного вивчення різноманітних його аспектів. Саме в цьому ми і вбачаємо перспективи подальших досліджень, щодо психолого-педагогічних основ профільного навчання.

Література

1. Бібік Н. Профільна школа: проблеми науково-методичного супроводження / Надія Бібік, Михайло Бурда // Біологія і хімія в школі. – 2004. – №6. – С. 2-5.
2. Бочаров В. М. Система формирования социальной компетентности специалиста органов внутренних дел в процессе профессиональной подготовки: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08 / Бочаров Виталий Михайлович. – Ставрополь, 2005. – 420 с.
3. Гуревич К. М. Индивидуально-психологические особенности школьников / К. М. Гуревич. – М.: Знание, 1988. – 80 с.
4. Лейтес Н. С. Умственные способности и возраст / Н. С. Лейтес. – М.: Педагогика, 1971. – 280 с.
5. Рибалака В. В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: Монографія. / В. В. Рибалка / За ред. Г. О. Балла. – К.: ІППО АПН України, 1998. – 160 с.

Відомості про автора

Прізвище

Лов'янова

Ім'я

Ірина

По-батькові

Василівна

Вчений ступінь

кандидат педагогічних наук

Вчене звання

доцент

Місце роботи

Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ

«Криворізький національний університет»

Посада

доцент кафедри математики та методики її навчання

Коло наукових інтересів Методика навчання математики у старшій профільній школі